

УДК: 330.837.1

Сокіл Олег Григорійович
кандидат економічних наук
доцент кафедри обліку і оподаткування
Таврійський державний агротехнологічний університет
e-mail: sokil.oleg@yandex.ru

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Анотація: У даній статті досліджено історію визначення та становлення категорій «інституціональне середовище», «інституціональна структура», «інституціональні чинники». Визначено основні складові інституціонального середовища та їх вплив на сталий розвиток. За допомогою попередніх теоретичних досліджень та встановлених стверджень категорії сталого розвитку, сформовано уніфіковане визначення інституціонального середовища сталого розвитку.

Ключові слова: інституціональне середовище, інституціональна структура, сталий розвиток, інститут, державна політика, економіка.

JEL Classification: B15, B25, G18, F63, Q01.

Sokil Oleg
PhD in Economics, associate professor
Accounting and Taxation Department
Tavria State Agrotechnological University
e-mail: sokil.oleg@yandex.ru

INSTITUTIONAL ENVIRONMENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract:

Problem definition. The primary objective of this work is to describe determination of the incorporated category institutional environment of sustainable development and to define her basic constituents.

Research results. In history research of economic sciences was carried out many fundamental openings and statements concerning a institutional study of theory and institutional environment. From other side of research of constancy occupy in economic literature and supervisions also a ponderable enough value. However, the empiricist data of two research directions is low studied and described in literature. The study of institutional environment of sustainable development will enable more wider to understand the problem of constancy, find the factors of her influence and find the ways of effective increase.

Conclusions. Taking into account foregoing and previous theoretical researches of becoming the sustainable development category, by us compatible determination of institutional environment of steady development, which is the aggregate of formal laws, rules and procedures and informal agreements, customs and norms, which predetermine possibilities and form limitation in socio-economic activity and conduct of the systems and institutes, which are sent to strengthening of competitive edges, achievement on the basis of technological innovations, providing of possibility for assortment increasing of products and services, productive cost cutting, and also ability to resist to the internal and external economic, social, ecological, natural and climatic, financial factors, was formed, to adapt oneself to the variable terms of production, keeping or improving an initial equilibrium.

The state here is the special form of organization of society, which forms laws, governed and procedures and submits them, will realize them by means of the institutes.

Key words: Institutional environment, institutional structure, sustainable development, institute, government policy, economy.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку економічної науки підтверджує значну заінтересованість до інституційних основ функціонування економіки. Широке поширення інституційної економіки обумовлене тим, що вона бере до уваги реально

існуючі умови розвитку суб'єктів економіки в ринковому середовищі.

Актуальність даної теми обумовлена виразним проявом неоднорідності українського економічного простору, що характеризується, у тому числі, і залежністю від траєк-

торії попереднього розвитку. Це підтверджується появою нових і нових векторів інституційного середовища постіндустріального інформаційного суспільства і пов'язано з потребою інтеграції методологічних принципів інституційно-еволюційного підходу з іншими парадигмами, підставами аналізу інституційної динаміки і вироблення інтеграційної еволюційної теорії, які слугують принципом сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вчених, що вивчали та досліджували теорію інституціоналізму та інституціонального середовища слід виділити Уільямсона О., Нуреева Р.М., Вольчика В. В., Кирдину С.Г., Загорського О.М., Немченко Г.И., Токаревой Е.Ю., Жука В.М., Киселева С.В., Ухача В.З., Шпикуляка О.Г., Ткачука В.А. та інших.

Формулювання цілей статті. В історії дослідження економічних наук здійснено багато фундаментальних відкриттів і наведено тверджень з приводу вивчення інституціональної теорії та інституціонального середовища. З іншого боку, дослідження сталості займають в економічній літературі і спостереженнях теж достатньо вагоме значення. Проте, емпірика даних двох напрямів досліджень мало вивчена і викладена у науковій літературі. Вивчення інституціонального середовища сталого розвитку дасть змогу більш широко зрозуміти проблему сталості, знайти фактори її впливу та визначити шляхи підвищення результативності.

Головна мета статті – охарактеризувати визначення об'єднаної категорії інституціонального середовища сталого розвитку та визначити основні її складові.

Виклад основного матеріалу. В економічній літературі зустрічається ряд визначень, які характеризують сукупність формальних і неформальних норм і правил, що регулюють діяльність різних економічних і соціальних суб'єктів – «інституціональне середовище», «інституціональна структура», «інституціональні чинники» та ін.

Загальне визначення інституціонального середовища дає О. Уільямсон – це сукупність основних політичних, соціальних і правових норм, які утворюють базис для виробництва, обміну і споживання, [1, с. 21]. Р. М. Нуреев та інші науковці відмічають,

що інституціональне середовище або «правила гри» створюють рамки, в яких відбувається взаємодія між господарюючими суб'єктами в ринковій економіці. Держава створює значну частину таких правил гри, а саме, формальні правила гри (чи формальні інститути) – закріплені законодавчо або інструктивно нормами і правилами, що регламентують діяльність приватних і юридичних осіб. Іншим елементом інституціонального середовища є неформальні правила гри (чи неформальні інститути) – звичаї, традиції, стереотипи поведінки, ціннісні установки [2, с. 458].

Виходячи з передумови, що інституціональне середовище не є простим набором відповідних інститутів і, характеризуючи роль інституціонального середовища, В.В. Вольчик виділяє, що основний напрям розвитку системи, а також ті орієнтири, на основі яких відбувається формування і відбір найбільш ефективних економічних і соціальних інститутів [3, с. 129].

Трактування інституціонального середовища, як єдності формальних і неформальних інститутів передбачає необхідність урахування відмінностей між цими двома типами «правил гри». В цілях нашого дослідження представляють інтерес наступні відмінності формальних і неформальних інститутів:

Неформальні інститути складаються спонтанно шляхом еволюційного відбору і виникають з інформації, що передається за допомогою соціальних механізмів, у більшості випадків, є тією частиною спадщини, яка називається культурою. Формальні інститути виникають, як правило, на базі існуючих неформальних правил або привносяться ззовні.

Виконання формальних правил гри підтримується правовими і адміністративними гарантіями, а неформальні інститути мають неправові форми захисту (мораль, етика і тому подібне).

Створення формальних інститутів завжди пов'язане з конкретними фінансовими витратами, неформальні інститути сприймаються як безкоштовні.

Для здійснення функцій формальних інститутів необхідні спеціально створені організації, неформальні ж функціонують на

основі внутрішніх стандартів поведінки або соціально санкціонованих норм поведінки [3, с. 129; 2, с. 458].

Для нашого дослідження представляє інтерес методологічний підхід С.Г. Кирдиної, яка вводить такі поняття, як «базовий інститут», «інституціональна форма» і «інституціональна матриця». Поняття «базовий інститут» характеризує історично стійкі, інваріантні по відношенню до дій окремих дійових осіб, соціальні стосунки, що постійно відтворюються на практиці та мають визначальний характер для майбутнього розвитку суспільства. На відміну від базових інститутів, інституціональні форми більш мобільні і мінливі та є прямим або опосередкованим зовнішнім вираженням базових інститутів. До інституціональних форм можна віднести законодавчі акти, системи організації праці, форми господарських зв'язків, політичні процедури і тому подібне [4, с. 83].

Інституціональна матриця суспільства означає первинну модель базових інститутів, тобто пов'язаних між собою економічних, політичних і ідеологічних інститутів, що знаходяться у взаємно однозначній відповідності. Це комплекс інститутів, який сформувався природним чином, забезпечує виживання громадян держави в тих зовнішніх умовах, в яких вони виявилися. Усі наступні інституціональні структури відтворюють і розвивають первинну модель, суть якої зберігається [4, с. 86].

Аналізуючи історично стійкі сукупності інститутів, С. Г. Кирдина виділяє два типи інституціональних матриць (X та Y матриці). На основі цих досліджень можна зробити висновок, що в Україні домінує X-матриця, для якої характерний наступний набір базових інститутів (рис. 1). З нашої точки зору, поняття інституціональної матриці означає принципову неможливість кардинальної зміни однієї з інститутів без зміни усіх інших в цій системі. Введення поняття базових інститутів дозволяє відокремлювати постійні структури інституціонального середовища від її зовнішнього "поверхневого" шару [4, с. 83].

Термін «інституціональна структура» застосовується іншими дослідниками для характеристики конкретного набору інститу-

тів. В економічній літературі поняття «інституційна структура» має безліч трактувань. Часто не визначається різниця між дефініціями «інституційна структура» та «інституційне середовище». Уільямсон наводить найбільш загальне її визначення: «Це основні політичні, соціальні та правові норми, які є базою для виробництва, обміну та споживання» [1, с. 20]. Але наявність деяких властивих спонтанному ринковому порядку інститутів ще не є достатньою умовою для становлення ринкової інституційної структури. Наприклад, створення правової бази для приватної власності не означає, що вона дійсно може функціонувати в економіці як ринковий інститут.

О.М. Загурський, характеризуючи інституціональну структуру села в перехідний період, відмічає, що коректне розуміння процесів соціально-економічних перетворень в АПК і сільській місцевості можливо тільки з урахуванням змін характеру місцевого самоврядування, соціальної ролі і економічної значущості сільських домогосподарств і колективних господарств, а також появою нових господарюючих суб'єктів [5]. У складі інституціональної структури автор виділяє наступні інститути:

сільська адміністрація: місцеве самоврядування, землеволодіння і землекористування, забудова і планування, інженерні і соціальні інфраструктури, соціальне обслуговування;

нові інститути громадянського суспільства: цивільна активність, соціальне обслуговування;

селянське господарство: сім'я, землеволодіння і землекористування, дрібнотоварне виробництво, сімейне споживання, сільське суспільство;

інфраструктура ринку: оборот і ринок землі, ринок сільськогосподарської продукції, комерційний кредит, дослідження, інформація і впровадження;

сільськогосподарські товаровиробники (великі товарні виробники, сільськогосподарські кооперативи, фермери, інші виробники): виробництво і реалізація сільськогосподарської продукції, землекористування і землеволодіння, обслуговування домогосподарств [5].

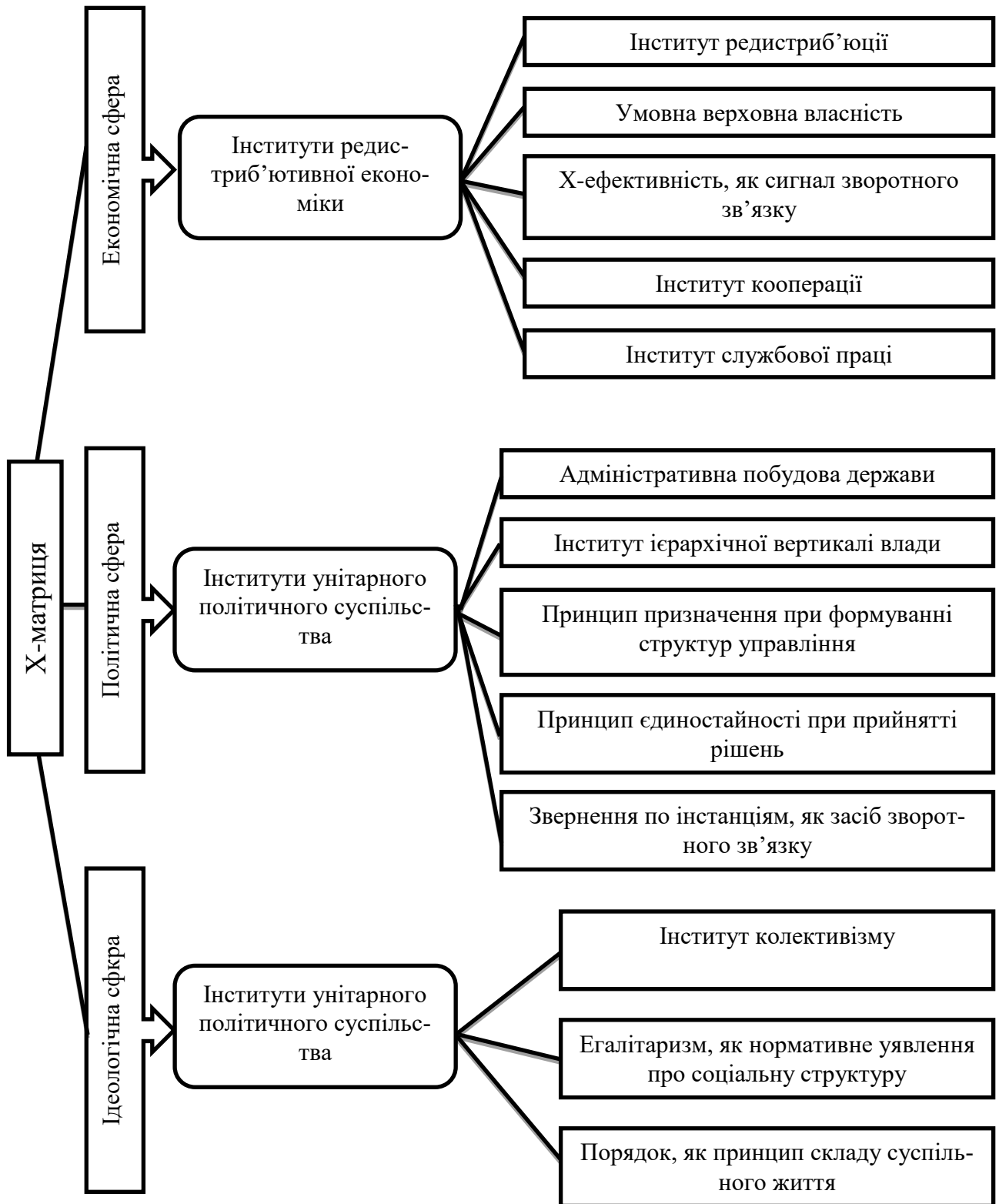

Рис. 1. Базові інститути X-матриці

Складено по: [4, с. 92-93]

На основі робіт В. Ванберга, О. Вільямсона, О.М. Загурського, С. Г. Кирдиної, Г. А. Краюхіна, Г. И. Немченко, Е.Ю. Токаревої, нами запропоновано наступний склад

інституціонального середовища, в якому здійснюється діяльність усіх дійових осіб по стійкому розвитку сільських територій України (рис. 2).

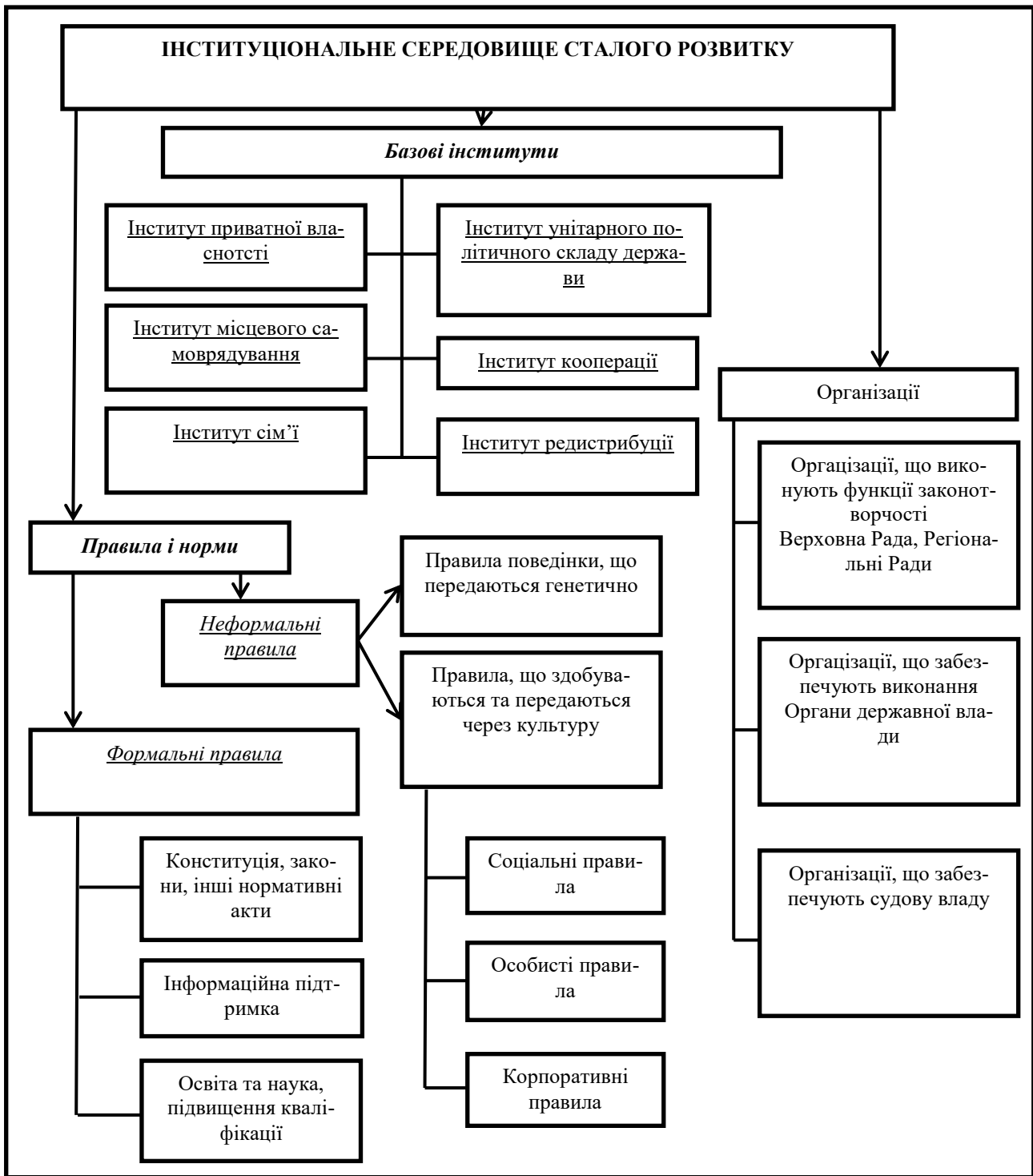

Рис. 2. Інституціональне середовище сталого розвитку
Складено по: [6; 7; дослідження автора].

Базові інститути сталого розвитку представлені загальними інститутами редистрибутивної економіки: інститут редистрибуції, умовна верховна влада, інститут кооперації і інститут суспільної праці, адміністративна побудова держави і ряд інших інститутів [8, с. 38]. Як зазначалось, наявність інституціональної матриці означає принципову неможливість кардинальної зміни одного з базових

інститутів без зміни усіх інших в цій системі.

У той же час, ефективність функціонування матриці безпосередньо залежить від впливу і стану інших інституціональних чинників, які змінюються: законодавчі акти, системи організації праці, форми господарських зв'язків, політичні процедури й інші. Таким чином, кардинальна зміна одного з базових ін-

ститутів неможлива без перетворення усіх інших в цій системі.

У сучасній економічній літературі найповніше розглянуті особливості, принципи і механізми розвитку інституту приватної власності, трансформації основних організаційно-правових форм. Окремі роботи присвячені дослідженню інституту прав власності на земельні ресурси [9], розвитку аграрної економіки в інституціональному середовищі регіону [10, с. 45]. Проте значна частина досліджень торкається формальної складової інституціонального середовища – чинних нормативно-правових актів, механізмів державної підтримки, заходів соціальної підтримки сільського населення, розвитку інституту місцевого самоврядування й ряду інших.

У той же час, позитивні перетворення в інституціональному середовищі можливі і без кардинальної зміни базових інститутів, за допомогою трансформації окремих чинників, які змінити досить легко. До них відносяться інституціональні чинники, пов'язані з управлінням, регулюванням окремих сфер, областей, економічних і громадських стосунків, що включають науково-технічні, фінансові, інвестиційні, соціальні чинники і заходи з поліпшення управління, перетворення інститутів (правил, норм, встановлень) управління цими сферами, об'єктів управління. На нашу думку, саме інституціональні чинники на сучасному етапі виступають рушійною силою сталого розвитку.

Висновки. З урахуванням вищевикладеного та попередніх теоретичних досліджень становлення категорії сталого розвитку [11], нами було сформовано уніфіковане визначення інституціонального середовища сталого розвитку, що є сукупністю формальних законів, правил і процедур і неформальних угод, звичаїв і норм, які зумовлюють можливості і формують обмеження в соціально-

економічній діяльності і поведінці систем і інститутів, що спрямовані на зміцнення конкурентних переваг, досягнення на основі технологічних інновацій, забезпечення можливості збільшення асортименту продукції та послуг, зниження виробничих витрат, а також здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім економічним, соціальним, екологічним, природно-кліматичним, фінансовим чинникам, адаптуватися до змінних умов виробництва, зберігаючи або покращуючи початкову рівновагу. Держава при цьому є особливою формою організації суспільства, яка формує закони, правила і процедури і їм же підпорядковується, реалізує їх за допомогою своїх інститутів.

Найбільш важливими інституціональними чинниками при переході до сталого розвитку, на наш погляд, є:

законодавче і нормативно-правове забезпечення сталого розвитку, яке регулює механізм реалізації державної підтримки;

система інформаційної підтримки ухвалення управлінських рішень на всіх рівнях. Недостатність механізму організації моніторингу розвитку і ефективності використання бюджетних коштів призводить до ухвалення управлінських рішень, які не сприяють розвитку;

залучення населення до процесу планування і реалізації програм сталого розвитку територій значно підвищує ефективність реалізації цих програм;

пропаганда не лише концепції сталого розвитку, але і шанобливого ставлення до праці і способу життя;

підвищення кваліфікації адміністративних працівників в цілях забезпечення переходу до сталого розвитку.

Інституціональні чинники схильні до більш швидкої зміни і тому це вимагає часу і зусиль з боку держави.

Список літератури:

1. Уильямсон О. Приватна власність і ринок капіталу // АЧ. 1993. № 5. С. 17-25.
2. Экономические субъекты постсоветской России (институционный анализ) /Под ред. д.э.н., проф. Р.М. Нуреева. М.: Московский общественный научный фонд 2001. 532 с. Режим доступа <http://bibliograph.com.ua/economicheskaya-teoriya-4/index.htm> (Дата звернення 12.12.2016р.).
3. Вольчик В.В. Институционализм: вторичность нового мифа? (Возможности и границы институциональной экономики)//Экономический вестник Ростовського госуниверситета. 2003. Том 1. № 1. С. 126-134.
4. Кирдина С.Г. Теория институциональных матриц (пример русского институционализма)/Под ред. А.М. Нуреева, В.В. Дементьева. Донецк: "Каштан", 2005. 480 с.
5. Загурський О.М. Аналіз інституціонального устрою аграрного сектора України. Економіка. Управління. Інновації. Ви-

пуск № 1 (11), 2014 Режим доступу http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/eui_2014_1_41.pdf (Дата звернення 16.12.2016р.).

6. Краюхин Г.А., Немченко Г.И., Токарева Е.Ю., Экономика РФ: от институционального зазеркалья до институционального оформления отношений//Налоги. Инвестиции. Капитал, 2007. № 1-4. С. 44-56.

7. Ванберг В. "Теория порядка" и институциональная экономика/Вопросы экономики, 1995. № 12. С. 86-95.

8. Киселев С.В. Обеспечение продовольственной безопасности в условиях продовольственного кризиса//АПК: экономика, управление.2008. № 12. С.37-40.

9. Ухач В.З. Институт права власності на землю за звичаєвим правом (вибрані аспекти). Науково-практична інтернет - конференція "Проблеми гармонізації національного та міжнародного законодавства: досягнення і перспективи" 19 травня 2015 року. Режим доступу http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1048%3A250515-12&catid=121%3A1-0515&Itemid=143&lang=en (Дата звернення 14.12.2016р.).

10. Шпикуляк О.Г. Інституції аграрного ринку /О. Г. Шпикуляк. - К. ННЦ ІАЕ, 2009. - 480с.

11. Сокіл О.Г. Концептуальні основи сталого розвитку в економічних та облікових теоріях [Електронний ресурс] / О.Г. Сокіл // Ефективна економіка. – 2016. – №10 – Режим доступу до ресурсу: www.economy.nayka.com.ua. (Дата звернення 17.12.2016р.).

References

1. Williamson O. (1993), "Private property and capital market", *ACH*. vol. 5. pp. 17-25.
2. Nureeva R.M. (2001), *Jekonomicheskie subjekti postsovetsoj Rossii (institucionnyj analiz)* [Economic subjects of post-Soviet Russia (Institutional analysis)], Moskovskij obshhestvennyj nauchnyj fond, Moscow, Russia.
3. Volchik V. (2003), "Institutionalism: secondness of new myth", *Jekonomicheskij vesnik Rostovskogo gosuniversiteta*. vol. 1. pp. 126-134.
4. Kirdina S.G. (2005), *Teorija institucional'nyh matric (primer russkogo institucionalizma)* [Theory of institutionalism matrices (example of Russian institutionalism)], Kashtan, Doneck, Russia.
5. Zahurs'kyj O.M. (2014), "Analysis of the institutional mode of agrarian sector of Ukraine", *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii*. vol. 1(11), available at: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/eui_2014_1_41.pdf (Accessed Dec 16, 2016)
6. Krajuhin G.A., Nemchenko G.I., Tokareva E.Ju. (2007), "Economic of Russian Federation: from institutional illusion to institutional registration of relations", *Nalogi. Investicii. Kapital.*, vol. 1-4. pp. 44-56.
7. Vanberg V. (1995), "Theory of order" and institutional economy", *Voprosy ekonomiki*, vol. 12. pp. 86-95.
8. Kiselev S.V. (2008), "Providing of food safety in the conditions of food crisis", *APK: jekonomika, upravlenie.*, vol. 12. pp. 37-40.
9. Ukhach V.Z. (2015), "An institute of right of ownership is on land after an ordinary right (chosen aspects)", *Problemy harmonizatsii natsional'noho ta mizhnarodnoho zakonodavstva: dosiahnennia i perspektivy* [Problems of harmonization of national and international legislation: achievement and prospects], *Naukovo-praktychna internet-konferentsiia* [Scientific-practical internet-conference], available at: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1048%3A250515-12&catid=121%3A1-0515&Itemid=143&lang=en (Accessed Dec 14, 2016)
10. Shpykuliak O.G. (2009), *Instytutsii ahrarnoho rynku* [Institutes of agrarian market], NNTs IAE, Kiev, Ukraine.
11. Sokil O.G. (2016), "Conceptual bases of sustainable development in economic and registration theories", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 10, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (Accessed 17 Dec 2016).